

Yirmibirinci Yüzyılda Tıp Kütüphanecilerinin Değişen Rollerı

Changing Roles of Medical Librarians in the 21st Century

Sevinç Uşen*

Giriş

21. yüzyıla girdiğimiz bu yıllarda, ülkemizde kütüphanecilik mesleği bugüne değin uluslararası normlara ulaşabilmiş değildir. Henüz emekleme sürecinde bulunduğı bir sırada tıp kütüphaneciliğinden bahsetmek biraz zor da olsa, hızla gelişmekte olan teknoloji ve insan sağlığı konularında önemli bir adım atmanın zamanı artık gelmiş ve hatta geçmektedir.

Tıp Kütüphaneleri Derneğı (Medical Library Association-MLA), 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuş ve üyelerine bu konudaki bütün gelişmelerin sağlanmasında yardımcı olmuştur. II. Dünya Savaşından sonra, bütün ülkelerdeki kütüphanecilerin aralarındaki koordinasyonun ve işbirliğinin sağlanabilmesi için 1953 yılından itibaren IFLA ve WHO tarafından organize edilen "Uluslararası Tıp Kütüphanecileri Kongresi" düzenlenmekte olup, 2005 yılında dokuzuncusu yapılacaktır.

1995 yılında yapılan kongrede tıp kütüphanecilerinin, sağlık hizmeti ve eğitimi veren kuruluşların personeli arasında "sağlık personeli" olarak tanımlanmaları kongreden istenmiştir.

Türkiye'de Tıp Kütüphaneciliğı

Ülkemizde ise, 1987 yılında tıp kütüphanecileri birliğinin kurulması için çalışmalar başlamış, ancak 2000 yılında Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneğine (ÜNAK) bağlı alt birim olarak kurulabilmiştir. İnternet ortamında MEDLIB adında elektronik tartışma listesi oluşturulmuştur. Bu sempozyum ise faaliyetlerimizin ikincisidir.

* Uzman kütüphaneci, Marmara Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Kütüphanesi.

Tıp ve sağlık bilimleri kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler, tesadüfen buralarda çalışmaya başlamış meslektaşlarımızdır. Kendilerine yardımcı olacak bir dernekleri veya birlikleri olmamıştır, bu konudaki literatürü takip imkanlarına sahip değildirlere ve rutin kütüphane işlemlerinden kurtulamamışlardır. Hacettepe Üniversitesi Tıp Merkezi Kütüphanesi, bu konuda girişimlere başlayan Türkiye’de ilk örnektir ve modern tıp kütüphaneciliği burada başlayıp ülke geneline yayılmıştır.

Günümüzde yepyeni bir tıp ve sağlık kütüphaneciliği doğmuş, artan bilgi birikimi ve deneyimler sonucunda eğitim, teşhis, tedavi ve araştırmalarda da önemli bir rol almaya başlamıştır.

Her gün, hatta saat başı gelişen teknoloji ile tıp ve sağlık alanında anlık değişimler ve ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak temel araştırma kaynağı olan kütüphaneler ve kütüphaneciler bu duruma ayak uydurmak zorundadırlar. Bilgisayar ve internet ortamları gelişmeleri desteklemektedirler. Tıp kütüphaneleri de hasta bakımına katkılarında dolayı gelişmelerini sürekli kılmak zorundadır.

Değişen Platformlar ve Tıp Kütüphanecileri

Tıp kütüphanecileri, kazandıkları bilgiye ulaşma becerilerini tıp eğitiminde program geliştirme ve yönlendirme hizmetlerinde kullanmaya başlamışlardır. Hatta bu rollerini, tıp ve sağlık eğitiminde bilgi sağlayıcılığı yönünde geliştirmişlerdir. Son otuz yıl içinde kütüphanecilik belirgin bir değişim göstererek gelişen bilgi teknolojilerine uyum sağlamıştır. Değişen rollerinden biri de bilgi yöneticiliğidir (knowledge manager). Bilgi yönetimi nedir? Bilginin sistematikidir ve üç temel unsuru vardır: Bilginin bulunması, düzenlenmesi ve paylaşımı.

Tıp Kütüphanecileri Derneği (MLA) 1998 yıllık toplantısının teması: "değişen platformlar" olarak tespit edilmiş, tıp ve sağlık kütüphanecilerinin milenyum hedefleri, değişimleri ve sürekli eğitim programları tartışılmıştır. Sonunda yedi temel yöntem tanımlanmıştır:

- 1- Bağlı bulunan sağlık kuruluşunun bilgi ihtiyaçlarının tespiti,
- 2- Enformasyon sisteminin tasarımı,
- 3- Kuruluş içinde üretilen bilgi ve verilerin saklanması,
- 4- Verilerin analizi,
- 5- Analiz sonuçlarının bir veri tabanına dönüştürülmesi,

6- Veri tabanının nasıl kullanılacağına anlatılması ve bilgi taramasında kullanılan indeks ile entegrasyonu,

7- Verilerin performans geliştirmede kullanılması; eğitim programlarını geliştirilmesi, klinik uygulamalar, bilimsel araştırma ve yayınlar.

Tıp Kütüphanecileri Derneği, bu çalışmalarını üyelerinin gereksinimleri ve sağlık tüketicilerinin talepleri sonucunda gerçekleştirmektedir.

Tıp ve sağlık bilimleri kütüphanecilerinin görevleri, 1989'dan beri hızla gelişen bilgisayar ve internet teknolojilerine paralel olarak değişim göstermeye başlamıştır. Kütüphanecilerin Tıp Konu Başlıkları (Medical Subject Headings-MeSH) hakkında geniş, güvenilir tecrübelerle sahip olmaları, bilgi taramalarını basılı indekslerden ve kataloglardan yapmaları avantajlarıdır.

Bu hususa kendimden örnek vermem gerekirse; 1986 –1990 arasında kütüphanemde meslektaşlarımla bilgi taraması ve araştırmasını basılı kaynaklardan yaptığımızı, bunun da bizlerin tıp konu başlıklarını çok iyi öğrenmemizi sağladığını belirtmeliyim. Ancak 1990 yılında Index Medicus'un cd-rom'lara aktarılması ve İstanbul'da ilk bilgi taramalarının bizde yapılması işlerimizi kolaylaştırdı, ama büyük bir özveri de gerektirdi. İstanbul Anadolu yakasındaki sağlık ve akademik personelin isteklerini karşılamakta zorlandık. Başından beri tıp eğitimi geliştirme komisyonlarında görev aldık. Bağlı bulunduğumuz Tıp Fakültesinde entegre eğitim yapılıyordu. 2000'lerde öncelikle kütüphanenin desteği, daha sonra öğrenciler ve akademisyenlerle gelişmiş etkin diyalog ve yardımlaşma ile interaktif eğitime geçildi. Hızla gelişen bilgisayar ve internet teknolojileri, mali imkanlar dahilinde gerçekleştirilmeye çalışıldı ve çalışılmaktadır.

Tıp ve sağlık bilimleri kütüphanecileri dünyada deneyimli bilgi taramacıları olarak eğitildiklerinden, kaliteli bilgi gereksinimi olan araştırmacılar, sağlık personeli hatta tıp doktorları ve hemşireler kütüphanecilere danışmaktadırlar. Tıp doktorları, tıp öğrencileri, akademisyenler ve hemşireler bilgi taraması yapmayı kütüphanecilerin danışmanlığında geliştirmişlerdir.

İlerleyen teknolojiye rağmen, bilim dünyasına yirmi dört saat yetişmemektedir. Acele ile yapılan taramalarda araştırmacılar istediklerini bulamamaktadırlar. North Caroline Üniversitesinde yapılan anketler sonucunda, araştırmacıların kendi kendilerine yaptıkları taramaların %97'sinde önemli kaynakları atladıkları ortaya çıkmıştır. Bu da gösteriyor ki, kütüphaneciler, deneyimleri so-

nucu değişik yöntemler uygulayarak bilgi kaynaklarına ulaşmaktadırlar. Böylece tanı ve tedavide hekimlerin kararlarının süratlenmesi sağlanmaktadır.

Maliyet

Bütün çalışmaların sonucu maliyetlerle sınırlıdır. Verimli bilgi kaynaklarına ulaşım hızlı ve ekonomik olmalıdır, çünkü bilginin maliyeti yüksektir. Tıp ve sağlık bilimleri kütüphanelerinin kurulması ve yürütülmesi de pahalıdır ama bu kuruluşlarda uzun vadeli amortisman sağlamak mümkündür. Bu maliyetlerin hesaplanmasında şu formül kullanılmaktadır:

$$\text{DEĞER} = \frac{\text{ÇIKTI} + \text{MÜŞTERİ TATMİNİ}}{\text{MALİYET}}$$

Buradaki çıktı; kütüphanenin verdiği hizmetlerle tıp eğitiminin istenilen düzeye gelip gelmediği ve eğitim materyallerine ödenen bedeldir. Diğer bir deyişle, kitap + dergi + veri tabanları + bilgisayar ve internet bağlantılarıdır. Müşteri tatmini eğitimin başarı göstergelerini ve kullanıcı istatistik sonuçlarını, maliyet ise hepsine ödenen parayı ifade eder.

Bir doktorun tarama araçlarını kütüphaneci kadar iyi kullandığını farz etmek bile maliyet açısından elverişli değildir. ABD’de bir doktorun ortalama senelik maaşının 125.000 \$, kütüphanecinin ise 35.000 \$ olduğunu düşünelim, bir kütüphaneci bilgi taramasını 35 dakikada bitirsin. Buna göre maliyet tablosu şöyle oluşmaktadır:

	Yıllık Maaş (USD)	Saat Ücreti (USD)	35 dakikalık tarama maliyeti (USD)
Kütüphaneci	35.000	16.82	9.81
Doktor	125.000	60.09	35.05

Doğal olarak hekimlerin taramaların kendi yapmasını engelleyen bir kural yoktur. Ancak özellikle ülkemizde tıp fakültelerinde, eğitim hastanelerinde, dispanserlerde ve sağlık ocaklarında çalışan hekimlerin zamanları zaten çok kısıtlıdır. Bilimsel araştırma, hasta teşhis ve tedavileri, eğitim, muayene, yatan hastaların kontrolleri, hasta başı eğitim vizitleri hekimlerin bütün zamanı-

nı almaktadır. Bunun için sağlık personeli ve sağlık kütüphanecileri bu konularda kendilerine azami desteği vererek eğitim ve hasta bakımının doğal bir parçası olmalıdırlar.

Tıp ve sağlık bilimleri kütüphanecileri, bilgisayar teknolojilerindeki yenilikler ile gelişmeleri, veri tabanlarının kullanımı ile içeriklerini kullanıcılarına rapor etmelidirler. Kendileri de bu konulardaki bilgilerini devamlı yenilemeli ve geliştirmelidirler. Ayrıca bütün çalışmalarını istatistiklere geçirmelidirler ki, yaptıkları çalışmalarda meydana gelen gelişme ve değişim gözlemlenebilsin. Nitekim ülkemizde bugüne kadar yapılan incelemeler, bu faaliyetlerin güvenilir kaynaklara dayanmadığını göstermektedir. Yeni yöntemler geliştirmek zorunlu olmuştur.

Diğer taraftan tıp ve sağlık bilimleri kütüphanecilerinin, kütüphanelerindeki mevcut basılı koleksiyonunu devamlı güncelleştirmesi de hâlâ önemini korumakta olan bir zorunluluktur. Özellikle ülkemizdeki enerji kesintilerini göz önüne alırsak, basılı kaynakların eğitime katkılarının öneminin büyüklüğü ortaya çıkar. Bilginin iyi düzenlenerek öğrencilere, öğretim üyelerine, doktorlara ve hemşirelere sunulması, tıp ve sağlık kütüphanecilerinin temel görevidir.

Sonuç

Tıp ve sağlık kütüphanecileri olarak bizler de şunu da unutmayalım ki; internet hiçbir zaman bir kütüphanenin yerini alamayacaktır. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: İnternet ortamındaki bilgiler devamlı değişmektedir, bir gün ulaştığınız bilgiye daha sonra ulaşamayabilirsiniz. Güvenilirliği tam değildir, iyi düzenlenmiş veriler/bilgiler her zaman yoktur. Kütüphanelerde kitaplar, danışma kaynakları, dergiler ve hastanelerdeki hasta kayıtları her zaman ulaşabileceğimiz noktalardadır. Tıp ve sağlık bilimleri kütüphanecileri, engin deneyimleri ile her konuda başarıya ulaşmış ve ulaşacaklardır.

Sonuç olarak, kütüphaneciler değişen teknolojiye ve taleplere göre yeni programlar oluşturarak hizmetlerine özveriyle devam etmektedirler. Şimdi faaliyetlerini doğru ve güvenilir bir şekilde değerlendirecek ölçümler oluşturmalıdırlar. Faaliyetlerinin kapsamı genişletilerek çeşitlendirilmelidir. Bilgi danışmanlığı, kurumlarının eğitim toplantılarına katılma, civardaki kütüphanelerle iyi ilişkiler kurma, projeler üretme, bilimsel toplantılara tebliğ sunma bu tür faaliyetlere verilebilecek örneklerden birkaçıdır.

Bunlara ek olarak kütüphanelerini iyi tanıtacak ve çevrim içi kaynakların kullanımını sağlayacak web sayfalarını hazırlayarak ve devamlı güncelleştirerek değişen rollerinin sürekliliğini sağlayacak bir başarıya ulaşmayı hedeflemelidirler.

Tıp ve sağlık kütüphanecileri olarak insan sağlığı ile uğraşanlara hizmet vermek gelişmemizin temel noktasıdır.

Kaynakça

- Asta, L.M. (1998). Medical libraries today. *Annals of Internal Medicine*. 128 (10): 881-882.
- Brennan, D.P. (2000). The value and relevance of the hospital library in medical education. *St. Francis Journal of Medicine*, 5 (2).
- Brennen, P.W., Blackwelder, M.B. ve Kirkali, M. (1987). Perspectives on medical school library services in Turkey. *Bulletin of the Medical Library Association*, 75 (3): 239-244.
- Colaïanni, L.A. (2001). Change is not made without inconvenience; becoming a knowledge manager. *CRICS Proceedings içinde* (s. 23-25).
- Crawford, S. (1995). The international congress on medical librarianship, 1953-1995. *Health Information for Global Village: Proceedings of the 7th International Congress on Medical Librarianship, Washington, D.C., May 10-12, 1995 içinde* (s.79-85). Washington, DC.: Local Organizing Committee.
- Davidoff, F. ve Florance, V. (2000). The informationist: A new health profession? *Annals of Internal Medicine*. 132(12): 996-998.
- Funk, C.J. (1998). Evolving roles of life and health sciences librarians for the twenty-first century. *Bulletin of the Medical Library Association*, 86(3): 380-384.
- Giuse, N.B., Kafantaris, S.R., Miller, M.D., Wilder, K.S., Martin, S.L., ve Sathe, N.A. (1998). Clinical medical librarianship: The Vanderbilt experience. *Bulletin of the Medical Library Association*, 86(3): 412-416.

- Groen, F. (1995). Health infor the year 2000- towards the millennium in international medical information. *Health Information for Global Village: Proceedings of the 7th International Congress on Medical Librarianship, Washington, DC., May 10-12, 1995*, içinde Washington, DC.: Local Organizing Committee.
- Homan, M.J. (2002). The medical library association: promoting new roles for health information professionals. *Journal of the Medical Library Association*, 90(1): 80-85.
- Scherrer, C.S. ve Jacopson, S. (2002). New measures for new roles: defining and measuring the current practices of health sciences librarians. *Journal of the Medical Library Association*, 90(2): 164-172.